



Мрежа FISCAL:

Подобрување на дијалогот за поголема финансиска транспарентност на општините, со фокус на парафискалните давачки

КРУШЕВО



Проектот е финансиран
од Европската Унија



AGORA



LAG
AGRO LIDER

EY
Co
TEBE

Содржината на овој документ, неговата имплементација и резултатите од проектот се единствена одговорност на Finance Think, Agora, Квантум Прима и Лаг Агро Лидер и не ги одразуваат ставовите на Европската Унија.



Мрежа FISCAL:

Подобрување на дијалогот за поголема финансиска транспарентност на општините, со фокус на парафискалните давачки

КРУШЕВО



Проектот е финансиран
од Европската Унија



Содржината на овој документ, неговата имплементација и резултатите од проектот се единствена одговорност на Finance Think, Агора, Квантум Прима и Лаг Агро Лидер и не ги одразуваат ставовите на Европската Унија.

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	4
2. ДЕМОГРАФСКИ И ЕКОНОМСКИ ПРОФИЛ	5
2.1 Демографски тенденции	5
2.2 Економски профил	7
3. БУЏЕТСКА ТРАНСПАРЕНТНОСТ	11
3.1 Финансирање	11
3.2 Расходи и инвестиции	16
3.3 Улога на парафискалните давачки	20
4. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ	25

ЛИСТА НА ГРАФИКОНИ И ТАБЕЛИ

Графикон 1: Витална статистика	5
Графикон 2: Тенденции кај младото, старото и кај населението на работоспособна возраст	6
Графикон 3: Додадена бруто-вредност и бруто-инвестиции по жител	7
Графикон 4: Додадена бруто-вредност по сектор во 2019 година (во мил. ден.)	8
Графикон 5: Коефициенти на локализација по сектор и по тип на фирма	9
Графикон 6: Тенденции во невработеноста	10
Графикон 7: Структура на приходите и реализација за периодот 2017 – 2020 година	12
Графикон 8: Структура на приходите по категории и ставки во 2019 година	13
Графикон 9: Движење на приходите по жител и зависност на општината од централната власт	14
Графикон 10: Движење на приходите по поединечни ставки	15
Графикон 11: Структура на расходите и реализација за периодот 2017 – 2020 година	16
Графикон 12: Структура на расходите по категории и ставки во 2019 година	17
Графикон 13: Движење на расходите по жител и учество на капиталните расходи	18
Графикон 14: Индикатори на алокација на средствата	19
Графикон 15: Учество на парафискалните давачки во вкупните приходи и во приходите од сопствени извори	20
Графикон 16: Структура на парафискалните давачки 2019-2020 година	21
Табела 1: Парафискални давачки, перцепција за товар и насоки за постигнување оптимум	22

1. ВОВЕД

Општина Крушево се наоѓа во северниот дел на Пелагонискиот плански регион и претставува најмала градска средина според површината опфаќајќи приближно 3,9 проценти (190,7 км²) од истиот регион. Општината е составена од 19 населени места и е една од поретко населените општини во регионот со 44,64 жители на км², многу пониско од републичкиот просек од 72,16 жители на км².¹ Во однос на природните ресурси, општината е лоцирана во поднебје со умерено-континентална клима со значајни количества врнежи во текот на годината погодно за развој на земјоделството. Дополнително, општината изобилува и со природно и културно богатство поволно за развој на туризмот.²

Во регионален контекст, општина Крушево е градска средина со најниско ниво на економски развој, со проценета додадена бруто-вредност (БДВ) по жител од 173,1 илјади денари во 2019 година.³ Слично, општината има едно од пониските нивоа на инвестиции во споредба со општините во регионот, приближно 25,7 илјади бруто-инвестиции по жител во истата година.⁴ Општина Крушево важи за една од умерено транспарентните општини со индекс на активна транспарентност од 70 проценти во 2021 година.⁵ Конечно, општината има висока зависност од централниот буџет во регионот (84,4 проценти од вкупните приходи во 2019 година), каде што од вкупното финансирање на општината, 12,4 проценти се канализираат во капитални инвестиции што ја прави претпоследна општина во регионот според тој индикатор во 2019 година.

¹ Процената на бројот на жители и просечната годишна стапка на пораст на населението се врши според податоците во пописите од 2002 година и 2021 година под претпоставка дека населението расте / опаѓа со константна годишна стапка на пораст. Пресметаните индикатори се однесуваат на 2019 година.

² Подетални информации за регионот во Стратегијата за регионален развој на Република Северна Македонија 2021-2031 година, проверете на <chrome-extension://efaidnbmnnnib-pcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fmils.gov.mk%2Ffiles%2FStrategija-Za-RRR.pdf&chunk=true>

³ Целата анализа најчесто се однесува на 2019 година и периодот пред таа година поради нетипичната пандемијска 2020 година.

⁴ Процените се пресметани врз основа на регионалната статистика за додадена бруто-вредност и бруто-инвестиции од Државниот завод за статистика.

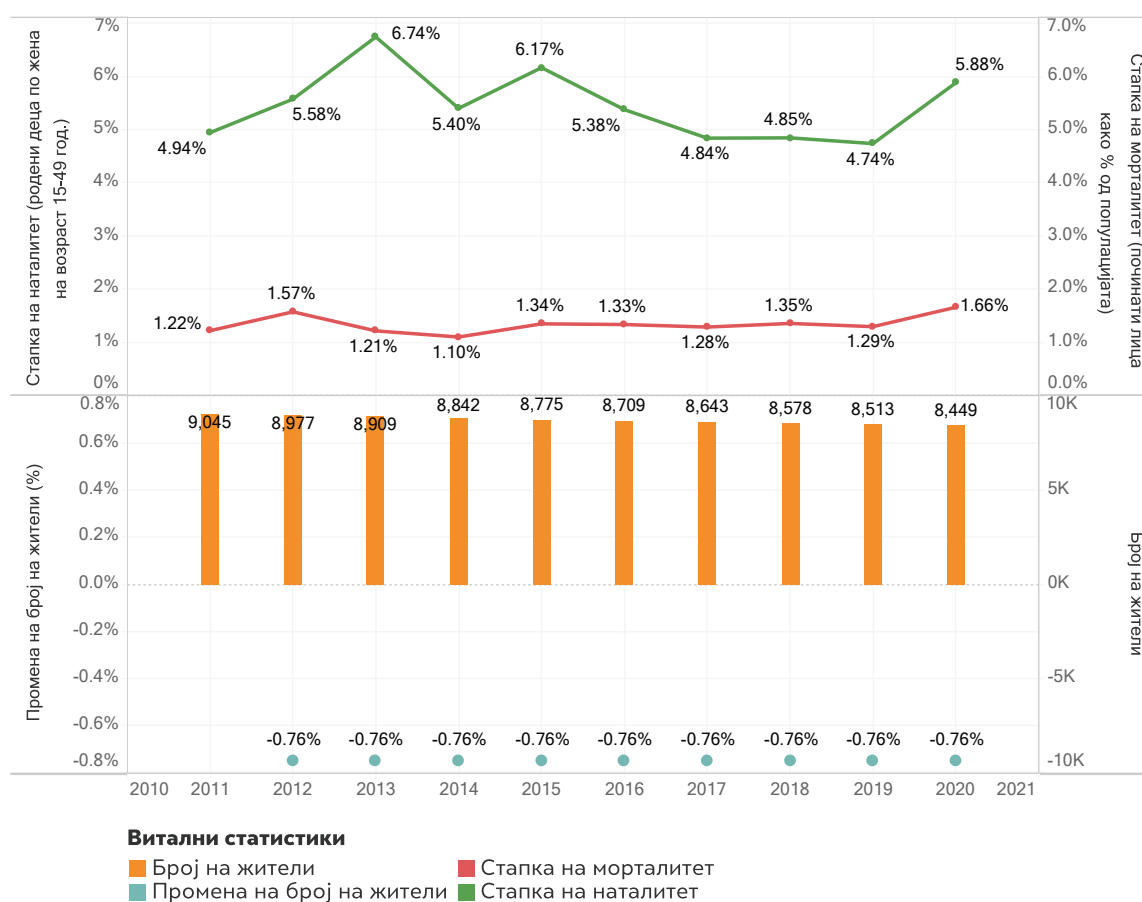
⁵ Индексот е развиен од страна на Центарот за граѓански комуникации, се пресметува врз основа на податоци собрани преку структурирани прашалници каде што на секое прашање се доделуваат бодови. Индексот се движи од 0 до 100 проценти, каде што поголема вредност значи поголема транспарентност. Детално за методологијата на индексот проверете на <https://www.ccc.org.mk/images/stories/akt21.pdf>

2. ДЕМОГРАФСКИ И ЕКОНОМСКИ ПРОФИЛ

2.1 ДЕМОГРАФСКИ ТЕНДЕНЦИИ

Крушево има неповолни тенденции во поглед на главната витална статистика (графикон 1). Има просечна годишна стапка на пад на бројот на жители од 0,76 проценти што резултира во проценет број на жители од 8.449 во 2020 година. Пандемијата на ковид-19 дополнително ја влоши состојбата и предизвика умерен пораст во грубата стапка на морталитет на 1,66 процент во 2020 година. Дополнително, стапката на наталитет паѓа во последните четири години пред пандемијата достигнувајќи минимум од 4,74 проценти во 2019 година, иако стапката расте на 5,88 проценти во текот на пандемијата.⁶ Влошените демографски тенденции би се одразиле негативно врз економскиот развој на Пелагонискиот регион и би го отежнале остварувањето на целите за рамномерен економски развој во Република Северна Македонија.

Графикон 1: Витална статистика

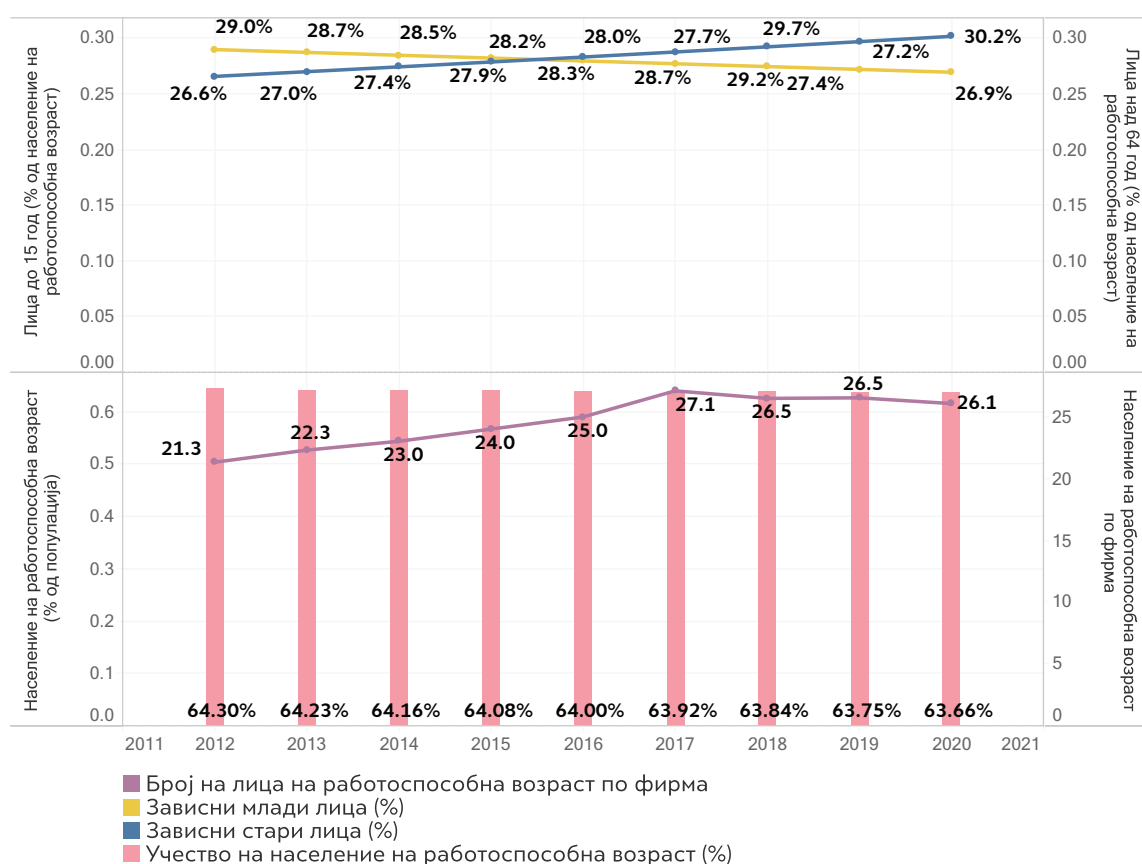


Извор: Пресметки врз основа на податоци од Државниот завод за статистика

⁶ Стапката на наталитет е пресметана како однос на број на живородени деца и број на жени на возраст од 15 до 49 години.

Дополнително, учеството на населението на работоспособна возраст во вкупното население континуирано опаѓа од 64,3 проценти во 2012 година до 63,7 проценти во 2020 година (графикон 2).⁷ Во изминатата декада, порастот на бројот на население на работоспособна возраст го надминува порастот на бројот на фирми предизвикувајќи пораст во индикаторот од 21 лице на работоспособна возраст по фирма на 26 лица по фирма во општината. Од друга страна, расте бројот на стари жители (повозрасни од 64 години) во однос на населението на работоспособна возраст и достигнува однос приближно три стари лица на 10 лица на работоспособна возраст. Односот на зависност во поглед на младите лица континуирано опаѓа и се движи приближно на три деца на 11 лица на работоспособна возраст.

Графикон 2: Тенденции кај младото, старото и кај населението на работоспособна возраст



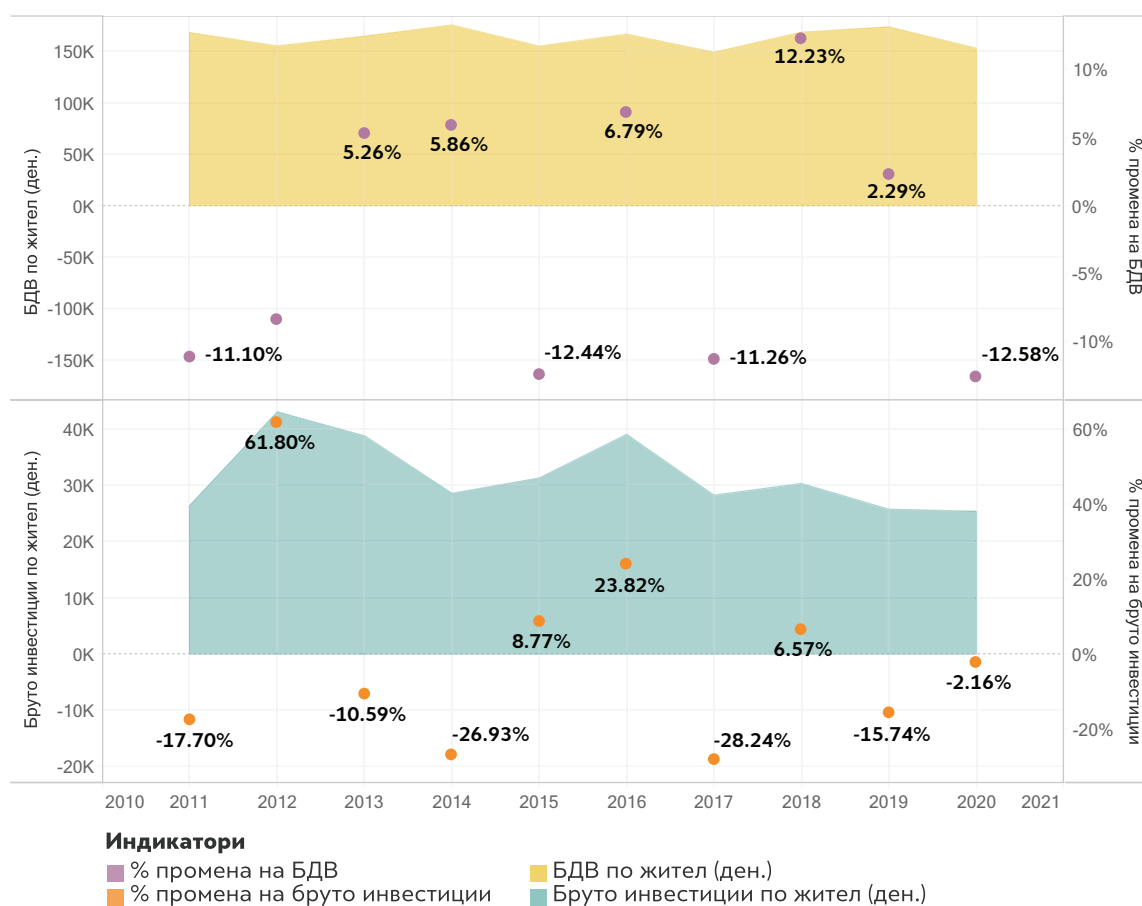
Извор: Пресметки врз основа на податоци од Државниот завод за статистика

⁷ Во оваа анализа, како население на работоспособна возраст се третира популацијата на возраст 15-64 години.

2.2 ЕКОНОМСКИ ПРОФИЛ

Економската активност во Крушево забележува чести осцилации без континуирана и значајна нагорна динамика во изминатата декада. Додадената бруто-вредност по жител⁸ го достигнува својот максимум во 2014 година, кога изнесува 175 илјади денари по жител. По 2014 година следува надолна тенденција кога индикаторот достигнува минимум од 148,6 илјади денари во 2017 година. До 2019 година, БДВ по жител успева да се врати блиску до максимумот од 2014 година. Од друга страна, бруто-инвестициите по жител бележат значајни осцилации со надолна тенденција. Бруто-инвестициите по жител достигнуваат највисока вредност во 2012 година од 43 илјади по жител, по што следува пад во наредните години за во 2020 година да достигнат минимум од 25,3 илјади по жител.

Графикон 3: Додадена бруто-вредност и бруто-инвестиции по жител

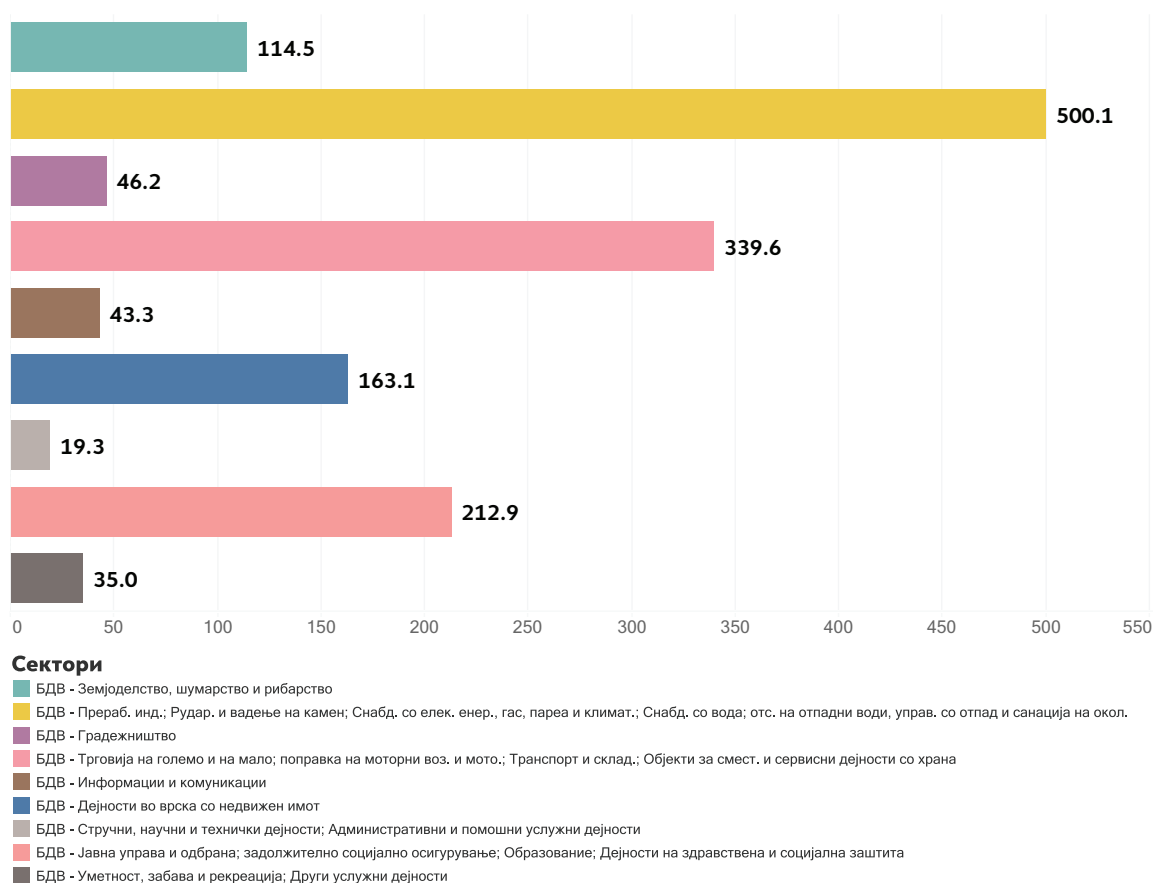


Извор: Пресметки врз основа на податоци од Државниот завод за статистика

⁸ Податоци за додадената бруто-вредност од Државниот завод за статистика се достапни на ниво на сектор и по региони. Проценетата БДВ на ниво на општина се пресметува пропорционално според учеството на бројот на фирми во општината во однос на бројот на фирми во регионот за дадениот сектор. На ист начин се проценуваат и бруто-инвестициите по општина.

Во поглед на секторската распределба на додадената бруто-вредност, во Крушево доминира преработувачката индустрија надополнета со традиционалните сектори како што се рударство и вадење камен и снабдување со електрична енергија, гас, пареа и вода. Втор позначаен сектор се услужните дејности поврзани со трговија, транспорт и сместување, кој заедно со доминантниот сектор придонесуваат 57 проценти кон вкупната БДВ во 2019 година. Дополнително, значајна е динамиката по сектори, каде што речиси сите сектори бележат опаѓачки тенденции во последната декада, освен услужните дејности поврзани со трговија, транспорт и сместување и услужните дејности поврзани со информации и комуникации, кои бележат значајна растечка динамика. Ограничениот пазар на труд во локални рамки оневозможува пораст на традиционалните сектори и преориентација кон услужните дејности.

Графикон 4: Додадена бруто-вредност по сектор во 2019 година (во мил. ден.)

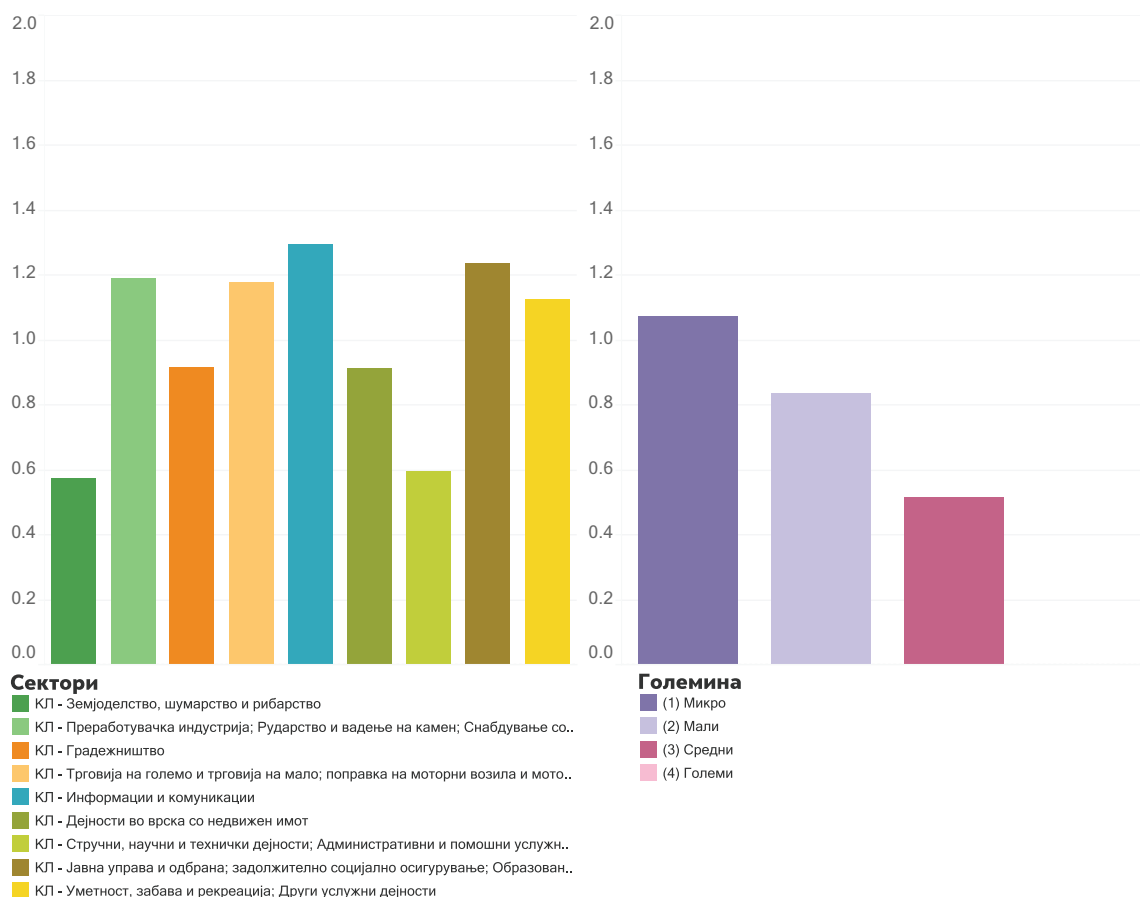


Извор: Пресметки врз основа на податоци од Државниот завод за статистика

Исто така, клучна е улогата на општина Крушево во регионален контекст во однос на локализација на одреден вид економска активност и одреден тип фирми. Графикон 5 го покажува просечниот коефициент на локализација

по сектори и по големина на фирмите.⁹ Доколку коефициентот е поголем од еден, тогаш општината има повисок процент од дадениот сектор / тип фирма во споредба со своето учество во вкупната регионална економска активност / во вкупниот број фирми во регионот. Во однос на локализацијата на одредени сектори, евидентен е високиот коефициент на локализација за доминантните сектори, како и услужните дејности поврзани со информации, комуникации, уметност, забава и рекреација, и јавниот сектор, додека за другите сектори коефициентот останува понизок од еден. Посебно, во земјоделскиот сектор, каде што општина Крушево игра маргинална улога во регионален контекст. Во однос на локализацијата на одреден тип фирми, Крушево има низок степен на локализација на мали и средни фирми во однос на регионот, додека повисок степен на локализација на микрофирми што е типично за селата и за малите градови, каде што доминираат микрофирмите.

Графикон 5: Коефициенти на локализација по сектор и по тип на фирма



Извор: Пресметки врз основа на податоци од Државниот завод за статистика

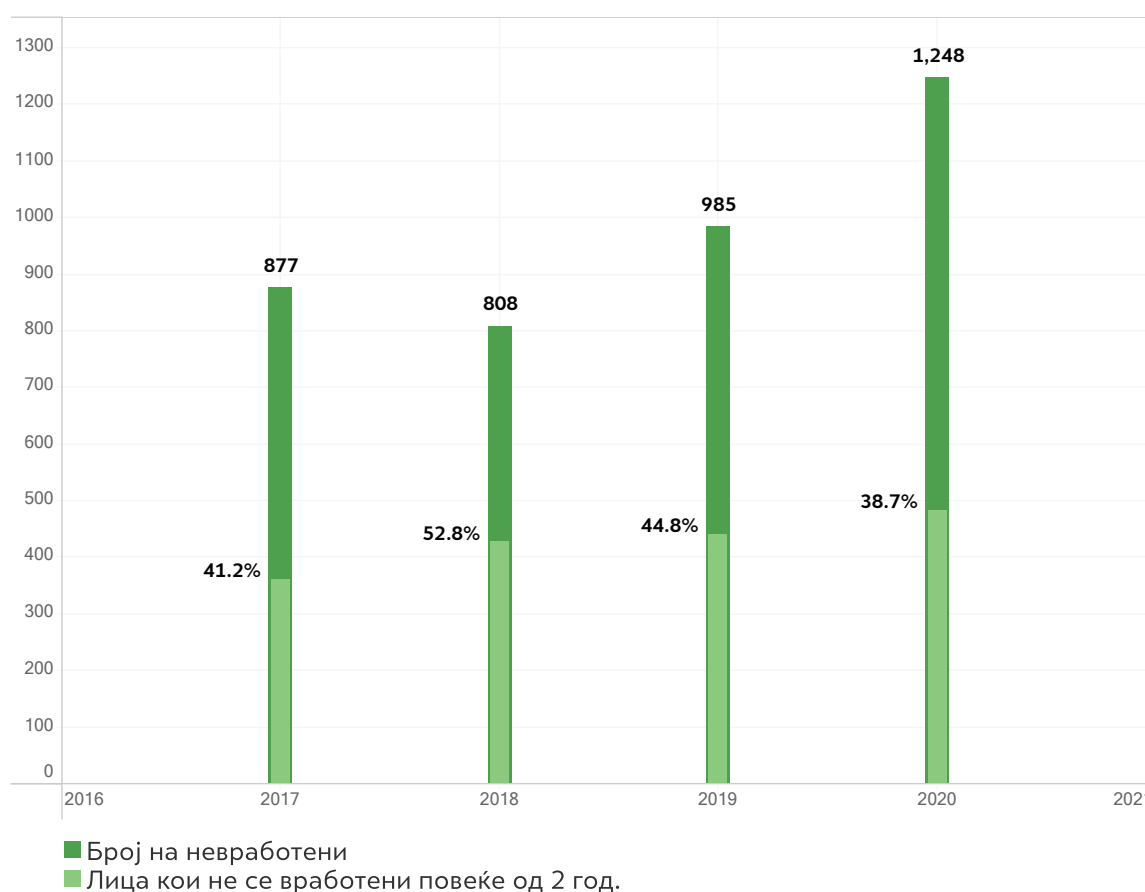
⁹ Коефициентот на локализација се дефинира како:

$$L_{ji} = \frac{X_{ji}}{X_j} / \frac{X_i}{X_{total}}$$

каде што X_{ji} е БДВ на дадениот сектор / бројот на тип фирми $j=1,...,n$ за општината i ; X_j е БДВ на дадениот сектор / бројот на тип фирми j во регионот; X_i е вкупната БДВ / вкупниот број фирми во општината i ; X_{total} е вкупната БДВ / вкупниот број фирми во регионот.

Пелагонискиот регион во изминатата декада континуирано има стапка на активност повисока од просекот на ниво на Северна Македонија и разликата се зголемува во периодот 2011-2015 година. Слични се тенденциите во стапките на вработеност и на невработеност. Стапката на вработеност во Пелагонискиот регион во 2019 година е поголема од просекот за 8,7 процентни поени и изнесува 56 проценти, додека стапката на невработеност е помала за 4,2 процентни поени и изнесува 13,1 проценти. Во однос на тенденциите во општина Крушево, невработеноста покажува умерена растечка динамика (графикон 6). Невработеноста, во апсолутен број, во последните три години пред пандемијата умерено порасна од 877 во 2017 година на 985 невработени лица во 2019 година, за да кулминира на 1.248 во 2020 година. Учеството на младите лица во бројот на невработени е значајно и се движи во распон од 11 проценти до 12 проценти. Од друга страна, процентот на лица што тешко можат да се вработат (повеќе од две години време за чекање за работа) останува значаен, посебно достигнува 52,8 проценти пред пандемијата, што укажува на тесен пазар на труд во локални рамки.

Графикон 6: Тенденции во невработеноста



Извор: Агенција за вработување

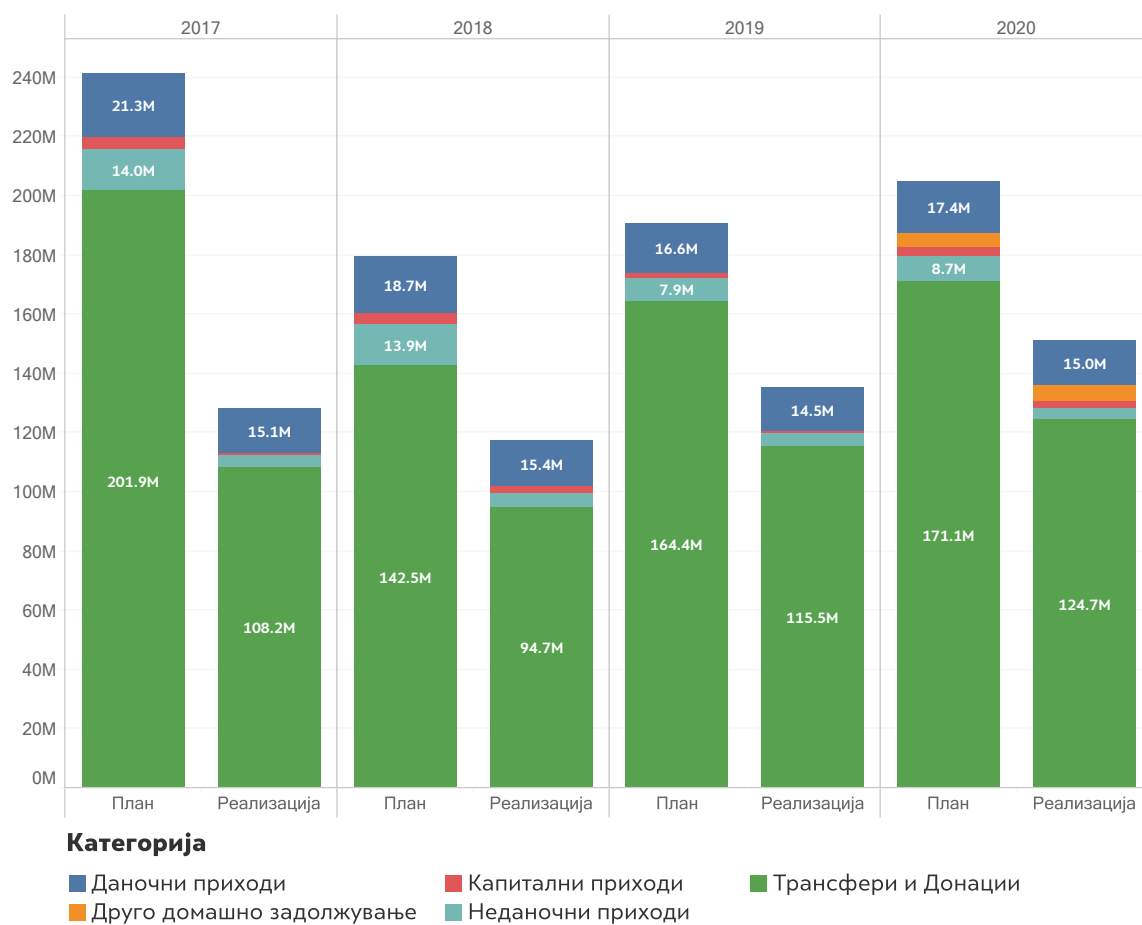
3. БУЏЕТСКА ТРАНСПАРЕНТНОСТ

Буџетската транспарентност на единиците на локалната самоуправа (ЕЛС) е значајна како од аспект на информирање на даночните обврзници што го полнат општинскиот буџет, така и од аспект на информирање на граѓаните за која намена ги трошат средствата. Покрај генералното ниво на активна транспарентност, Општина Крушево покажува умерено ниво на буџетска транспарентност. Завршната сметка на Општината (на трицифрено ниво) за периодот 2017-2020 година е достапна за јавноста. Исто така, Општината објавува план на буџет, серија буџет и завршни сметки на подетално (шестцифрено) ниво за периодот 2018-2020 година. Во продолжение следува анализа на податоците од завршната сметка во поглед на финансирањето, трошоците, вложувањата и улогата на парафискалните давачки.

3.1 ФИНАНСИРАЊЕ

Како и сите општини во Северна Македонија, Крушево се финансира од централниот буџет и од сопствени средства собрани преку различни даночни и неданочни основи или зајмувања. Во структурата на приходите главна улога играат трансферите и донациите. 85,5 проценти од вкупните приходи на Општината се по основа на донации и трансфери. Во 2019 година достигнаа 115,5 милиони денари, од кои трансферите од централната власт имаат доминантно место (графикон 7). Трансферите од централна власт континуирано се зголемуваат по 2017 година и ја прават Општина Крушево една од позависните општини во Северна Македонија. Следуваат даночните приходи, со учество од 10,7 проценти во вкупните приходи, и во износ од 14,5 милиони денари и неданочните приходи (3,3 проценти) во износ од 4,4 милиони денари за истата година. Во однос на динамиката, даночните и неданочните приходи покажуваат стабилна динамика, додека капиталните приходи, иако помалку значајни, осцилираат во претходниот период. Во поглед на реализацијата на планираните приходи, очигледно е преоптимистичкото планирање во 2017 година и значајното потфрлање на планираните приходи. Значајна пониска реализација се забележува во две категории, трансферите и донациите и неданочните приходи. Тоа може да е резултат на преголеми очекувања од централната власт или несоодветно планирање на неданочните приходи.

Графикон 7: Структура на приходите и реализација за периодот 2017 – 2020 година

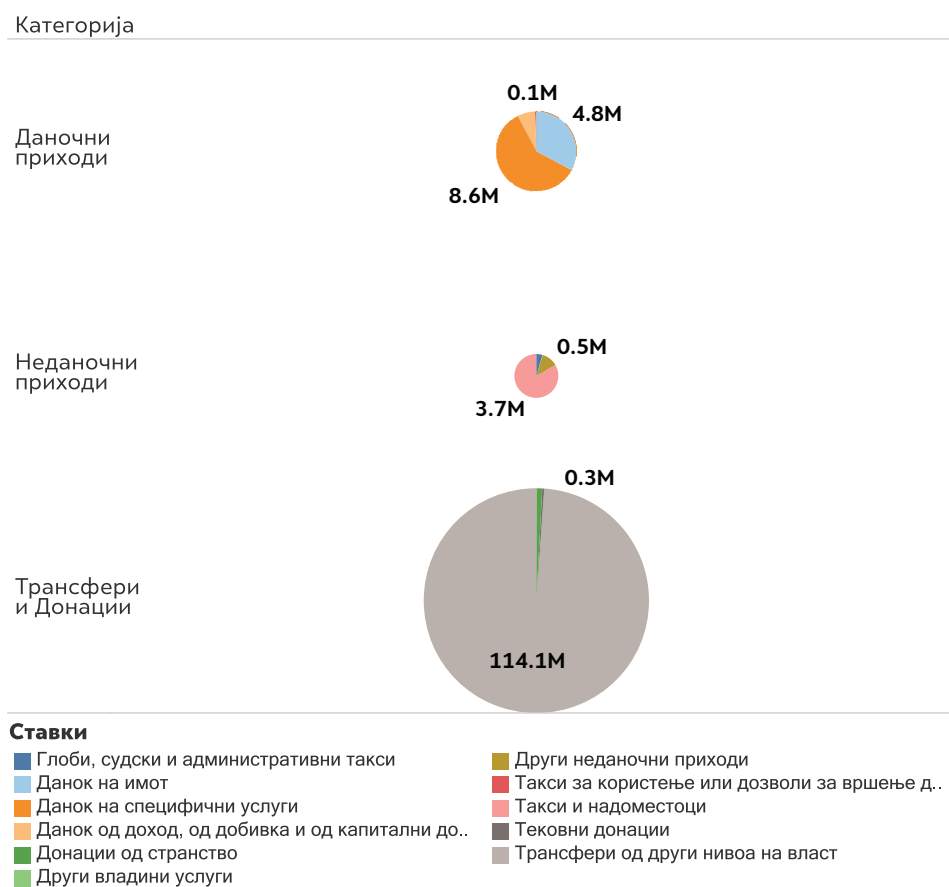


Извор: Завршна сметка и предлог-буџет на Општина Ја



Графикон 8 ја покажува структурата на приходите на подетално ниво за 2019 година земајќи ги предвид трите доминантни категории приходи. Во најдоминантната категорија (трансфери и донации), најголемиот дел (98,8 проценти) доаѓа како трансфери од централната власт. Во рамките на даночните приходи, повеќе од една половина (59,3 проценти) доаѓаат од данокот на специфични услуги, а една третина од данокот на имот. 84 проценти од неданочните приходи се состојат од такси и надомест. Тенденцијата е големината на питата за даночните и за неданочните приходи постепено да расте на сметка на намалувањето на питата за трансфери и донации.

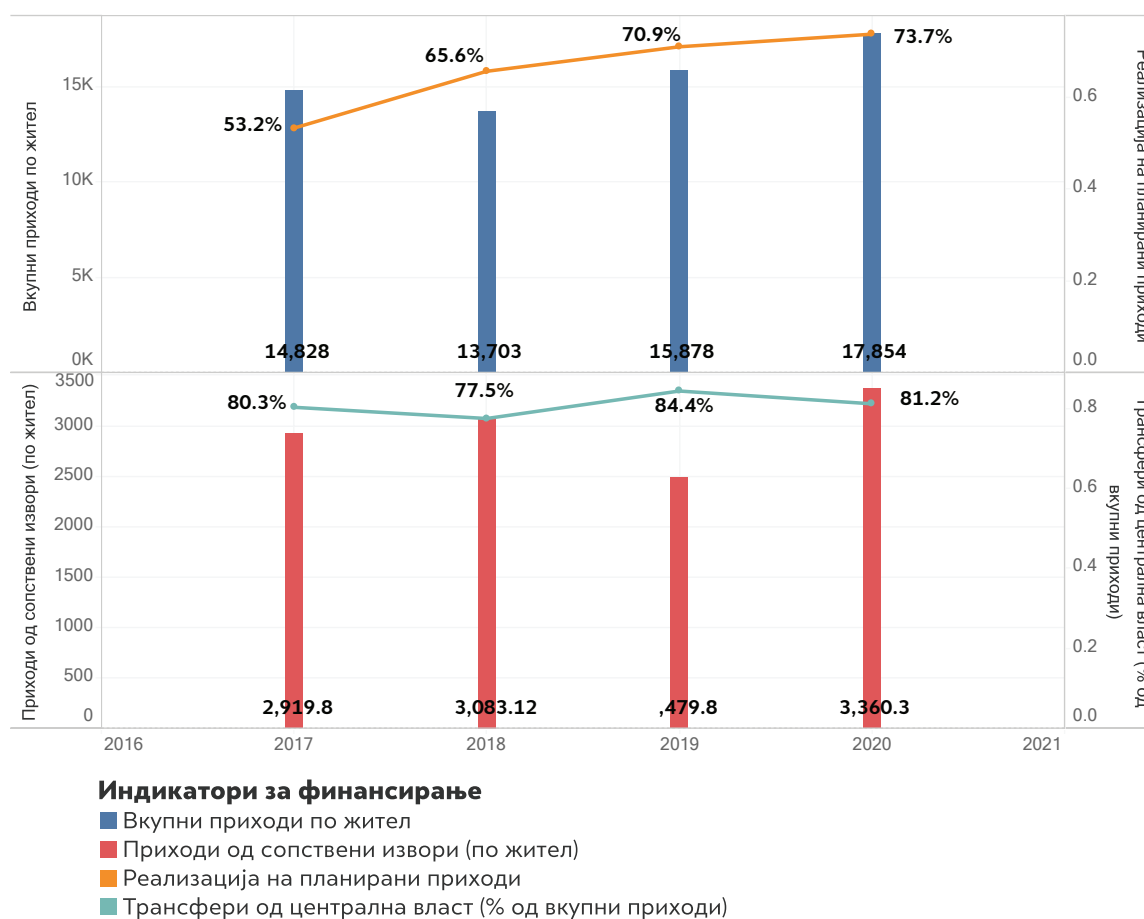
Графикон 8: Структура на приходите по категории и ставки во 2019 година



Извор: Завршна сметка на Ойштина

Графиконот 9 ја илустрира динамиката на движење на приходите по жител и зависноста на Општината од финансирањето од централната власт. Динамиката на движење на вкупните приходи треба да зависи од тоа како Општината акумулира финансии од сопствени извори, сепак, во периодот 2017-2019 година порастот на приходите од сопствени извори се амортизира со намалување на трансферите од централната власт што предизвикува негативна корелација на движењата. Во текот на пандемијата, расходите по жител достигнуваат максимум од 17,9 илјади по жител придружени со максималниот износ на приходи од сопствени извори за периодот (3,4 илјади денари по жител), но, сепак, зависноста од централната власт останува повисока од 80 проценти. Континуирано подобрување се забележува во реализацијата на вкупните приходи, кое се должи на подоброто планирање на трансферите од централната власт и неданочните приходи. Нестабилната динамика на приходите од сопствени извори ја става под прашалник одржливоста на финансирањето, посебно за малите општини како Крушево.

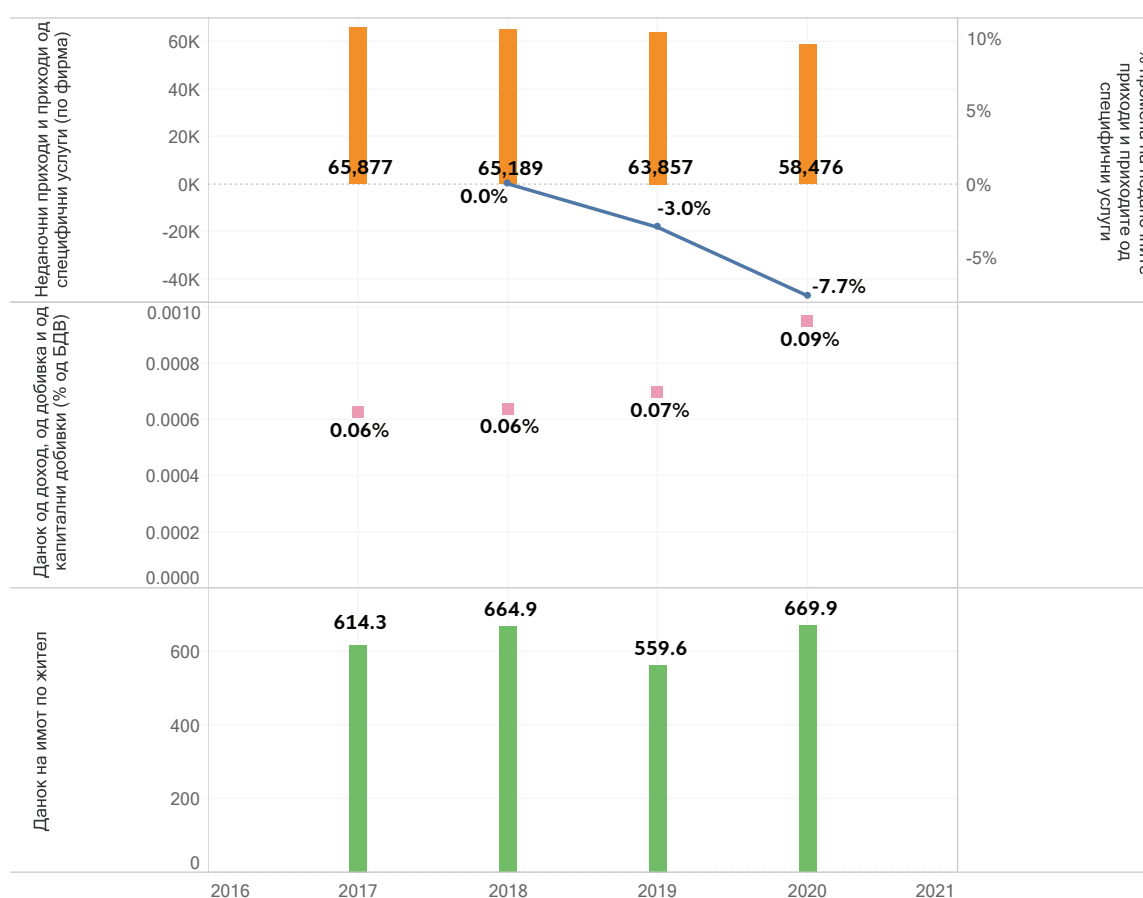
Графикон 9: Движење на приходите по жител и зависност на Општината од централната власт



Извор: Пресметки врз основа на податоци од Државниот завод за статистика и завршната сметка на Општината

Конечно, сегрегацијата на приходите по поединечни ставки дава слика за стабилноста на изворите на финансирање. Графикон 10 покажува дека во 2019 година данокот на имот по жител достигнува минимум од 559,6 денари, но, сепак, расте во текот на пандемијата и достигнува максимум од 669,9 денари. Данокот на доход, добивка и капитални добивки како процент од БДВ е стабилен и се движи 0,06 проценти, со исклучок на пандемијата, кога има пад на БДВ и индикаторот расте на 0,09 проценти. Од друга страна, неданочните приходи и приходите од специфични услуги покажуваат значајна опаѓачка динамика. Тие значајно се намалуваат во однос на бројот на фирми во периодот на анализа и достигнуваат минимум од 58.476 денари по фирма во текот на пандемијата.

Графикон 10: Движење на приходите по поединечни ставки

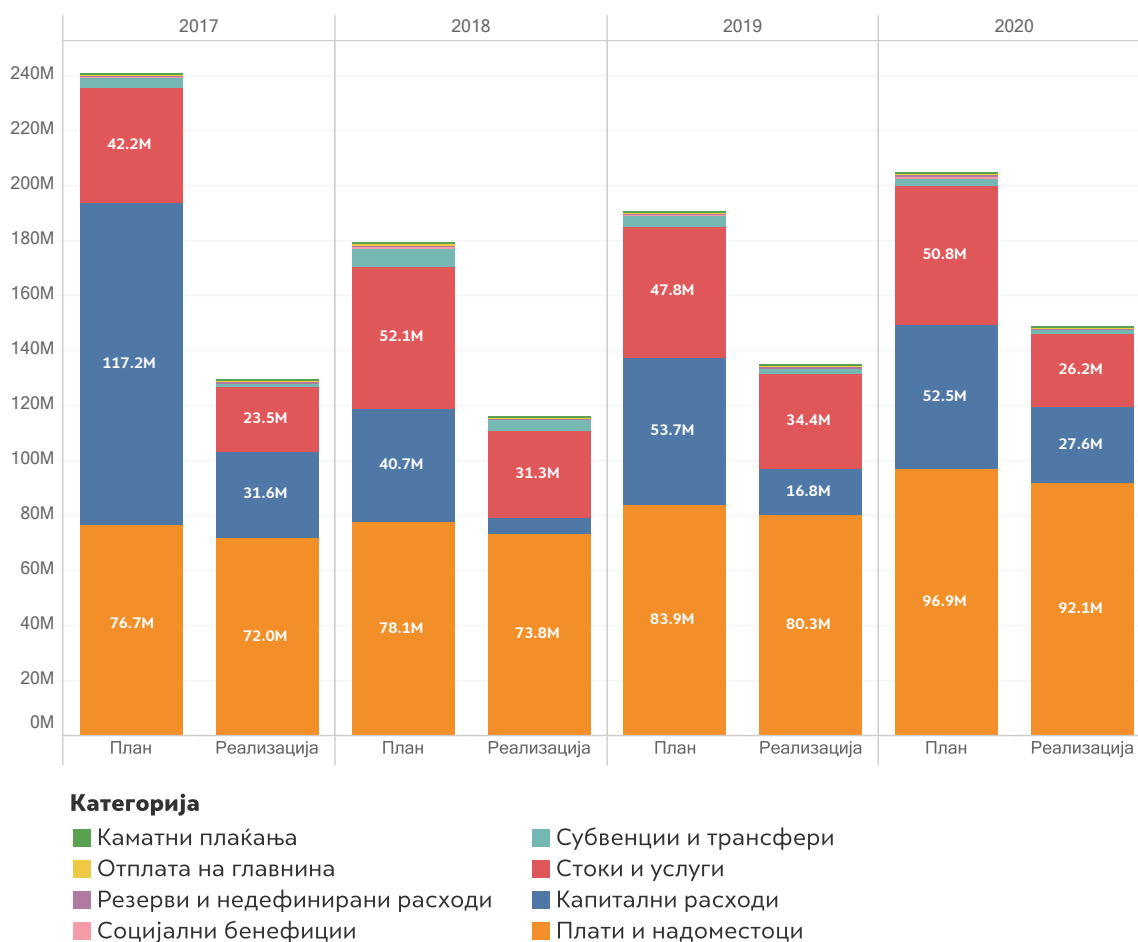


Извор: Пресметки врз основа на податоци од Државниот завод за статистику и завршната сметка на Општината

3.2 РАСХОДИ И ИНВЕСТИЦИИ

Во рамките на расходната структура на завршната сметка, генерално, Општина Крушево алоцира 97 проценти од средствата во три категории: плати и надомест, капитални инвестиции и стока и услуги. Платите и надоместот заземаат доминантно место (59,4 проценти во 2019 година) и континуирано растат за периодот 2017-2020 година, вклучувајќи ја и пандеиската година кога има пораст на оваа категорија од значителни 14,7 проценти во однос на претходната година. Стоката и услугите се втора категорија по големина во завршните сметки, со учество од 25,4 проценти во вкупните расходи во 2019 година, со исклучок на 2017 година и 2020 година, кога опаѓаат за сметка на порастот на капиталните расходи. Капиталните расходи, како трета категорија по големина, растат за повеќе од трипати во 2019 година, што резултира во ниво од 16,8 милиони денари (12,4 проценти). Впечатлива е пандеиската година кога капиталните расходи продолжуваат да растат и достигнуваат 27,6 милиони денари. Во однос на реализацијата на планираните расходи, евидентна е ниската реализација на капиталните расходи, посебно пред пандеијата, кога процентот не може да достигне ни 35.

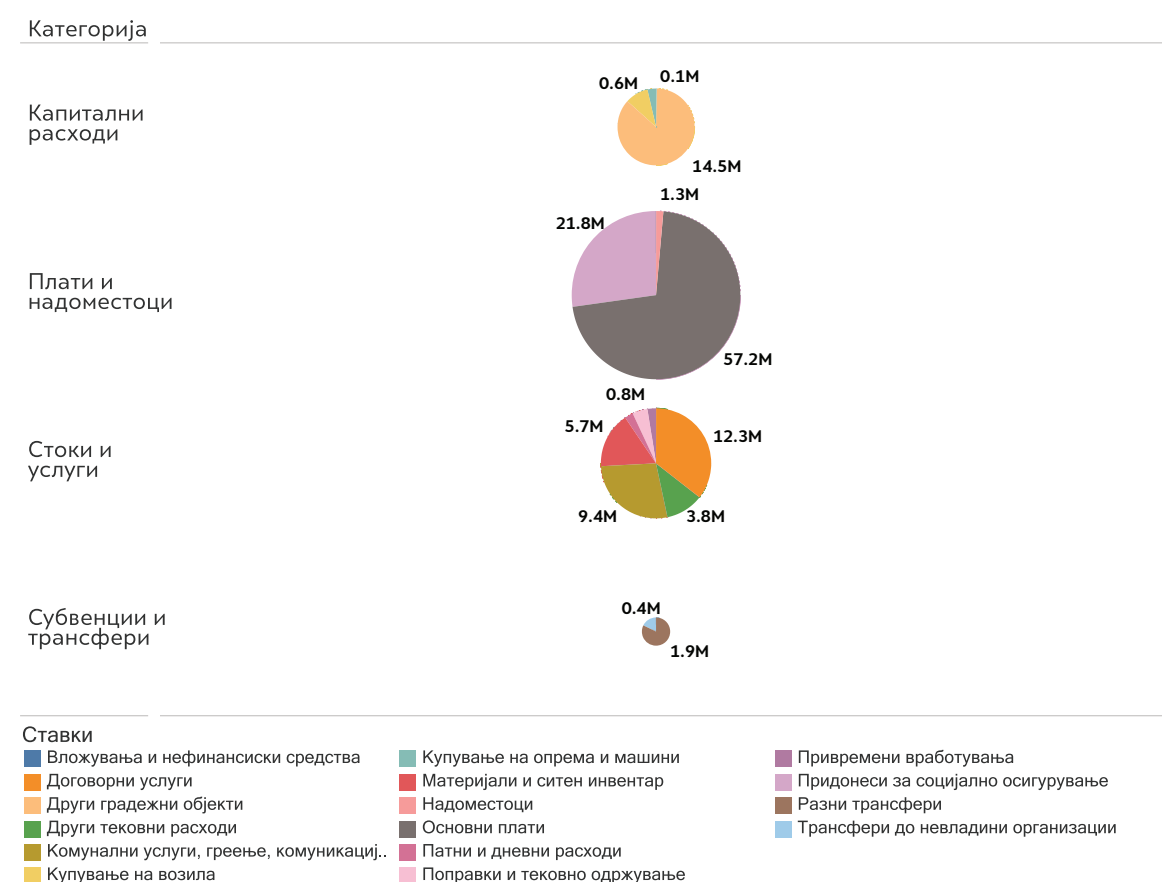
Графикон 11: Структура на расходите и реализација за периодот 2017 – 2020 година



Извор: Завршна сметка и преглед-буџет на Општина Крушево

Графикон 12 ја покажува деталната структура на расходите во 2019 година. Повеќе од две третини од најмасивната категорија на расходната страна се основни плати во износ од 57,2 милиони денари, додека остатокот отпаѓа на придонеси и на надомест. Во однос на капиталните инвестиции, 86 проценти од инвестициите припаѓаат на ставката други градежни објекти, 9,5 проценти на купување возила, додека 3,6 проценти се насочени кон купување машини и опрема (во износ од 600 илјади денари). Приближно една третина од категоријата стока и услуги се однесува на договорни услуги, додека една третина на тековно одржување, комунални услуги, греење и транспорт. Конечно, 84 проценти од категоријата субвенции и трансфери се одвојуваат за недефиниран ставка, разни субвенции. Значајното учество на недефинираните ставки (како што се други градежни објекти и разни трансфери) укажува на потребата од поголема и подетална транспарентност на Општината.

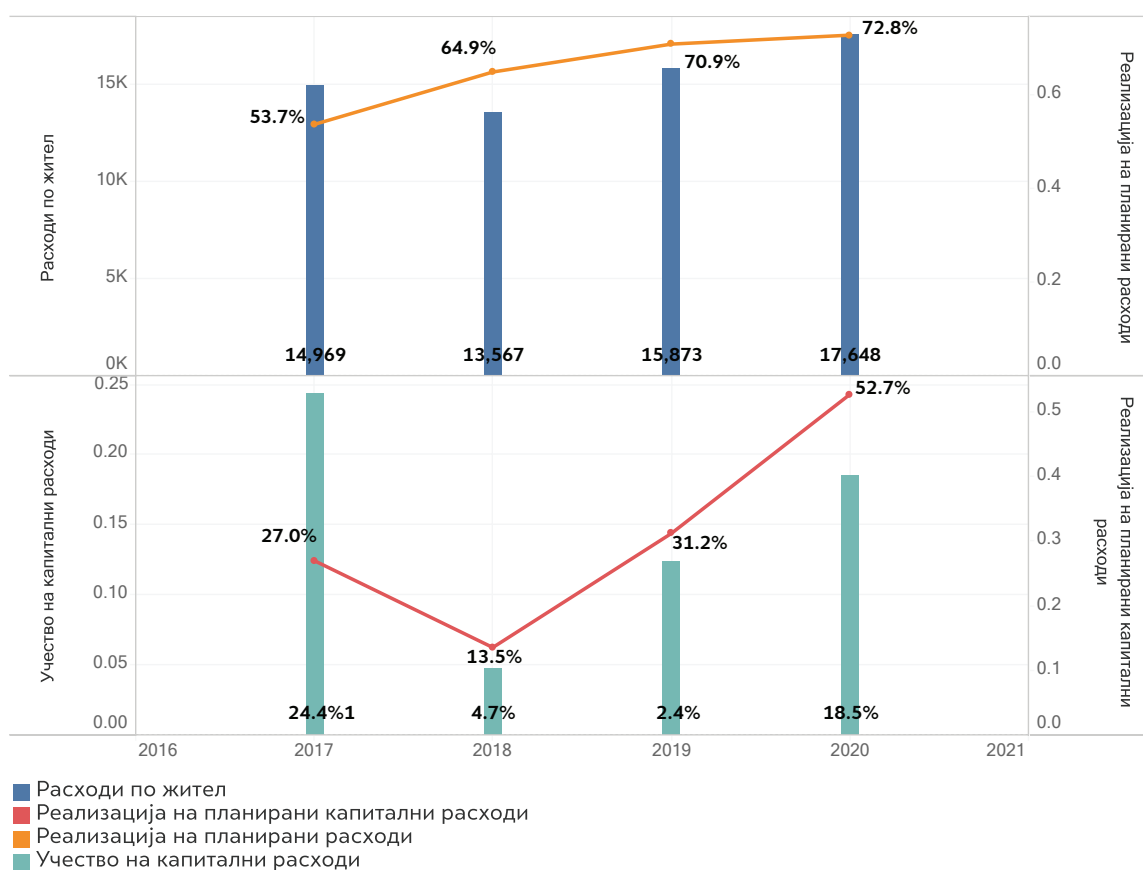
Графикон 12: Структура на расходите по категории и ставки во 2019 година



Извор: Завршна сметка на Општината

Графиконот 13 ја прикажува динамиката на движење на расходите по жител, улогата на капиталните расходи во вкупните расходи и реализацијата на расходите. Се забележува дека постои одредена поврзаност меѓу улогата на капиталните инвестиции, реализацијата и расходите по жител. Динамиката на расходите по жител и реализацијата на вкупните расходи е детерминирана од реализацијата на капиталните расходи и нивното растечко учество во вкупните расходи. Во 2018 година, капиталните расходи учествуваат со само 4,7 проценти, а нивната реализација паѓа на 13,5 проценти, што резултира во минимален износ на расходи по жител од 13.567. Во наредните две години реализацијата на капиталните инвестиции се подобрува и расте нивното учество во вкупните расходи што води до повисоки расходи по жител и подобрена реализација на вкупните расходи. Во текот на пандемијата расходите по жител се на максимум од 17.648 денари со половична реализација на капиталните расходи. Зголемената реализација на капиталните расходи во текот на пандемијата укажува на тоа дека капацитетите на Општината не биле соодветно искористени во изминатиот период.

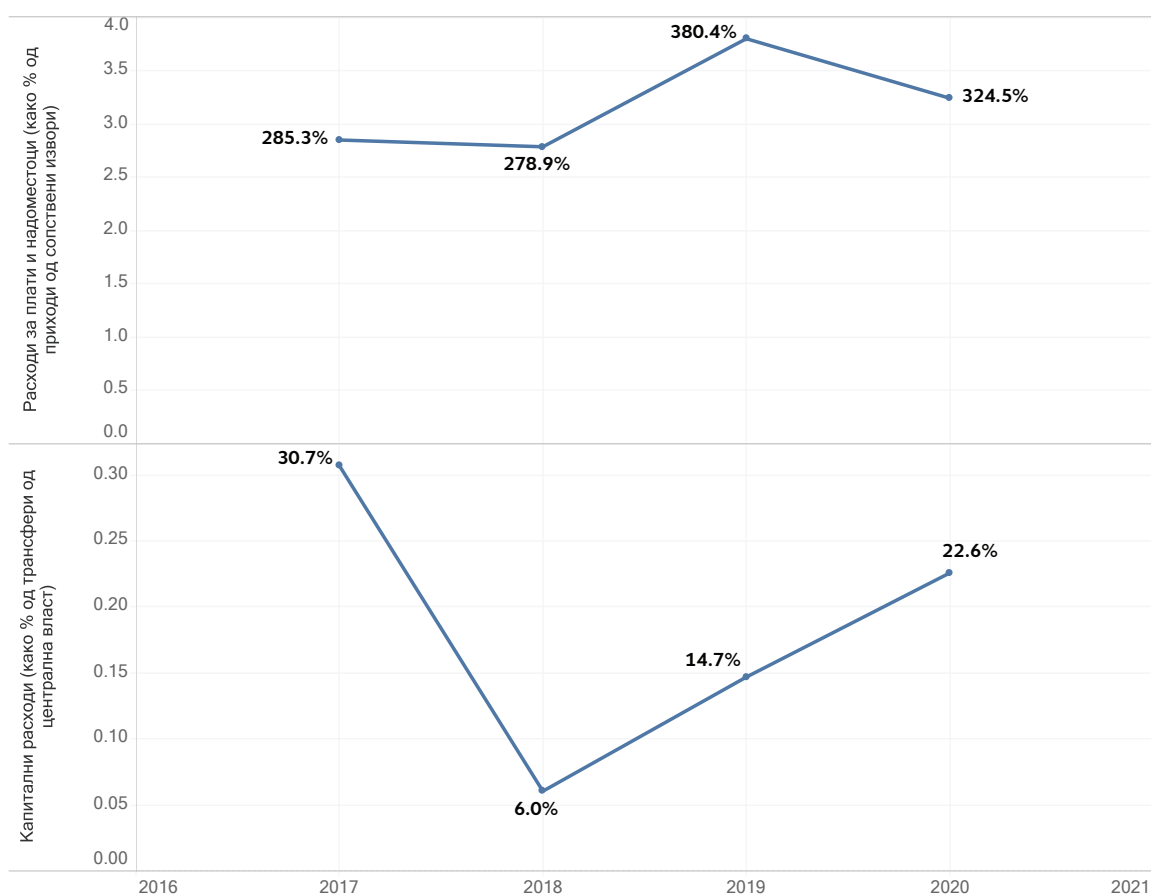
Графикон 13: Движење на расходите по жител и учество на капиталните расходи



Извор: Пресметки врз основа на податоци од Државниот завод за статистика и завршната сметка на Општината

Конечно, комбинирањето на информациите од приходната и од расходната страна овозможува оценка на тенденциите во начинот на трошење на парите на граѓаните. Графикон 14 прикажува два односа, односот на платите и надоместот и приходите од сопствени извори и односот на капиталните расходи во однос на трансферите од централната власт. Првиот индикатор покажува колку Општината е способна да ги покрие обврските за плати од сопствени извори, а вториот колку, во просек, еден денар пренесен од централната власт се канализира во капитални инвестиции. Двата индикатора покажуваат влошени тенденции. Во 2019 година, Крушево го доведува до максимум односот на расходите за плати и надомест и приходите од сопствени извори на ниво од 380,4 проценти што значи дека има капацитет да покрие само една четвртина од својата најголема расходна ставка, плати и надомест, од сопствени извори. Сепак, во текот на пандемијата истиот индикатор се намалува и покажува дека на секој еден денар собран од сопствени извори, Општината издвојува повеќе од трипати за плати и надомест. Во поглед на вториот индикатор, во 2018 година Општина Крушево од секој еден денар добиен од централната власт канализира 0,06 денари во капитални инвестиции, што е огромен пад во однос на претходната година кога канализира 0,4 денари. Иако индикаторот расте во последните три години, сè уште не може да го достигне нивото од 2017 година.

Графикон 14: Индикатори на алокација на средствата

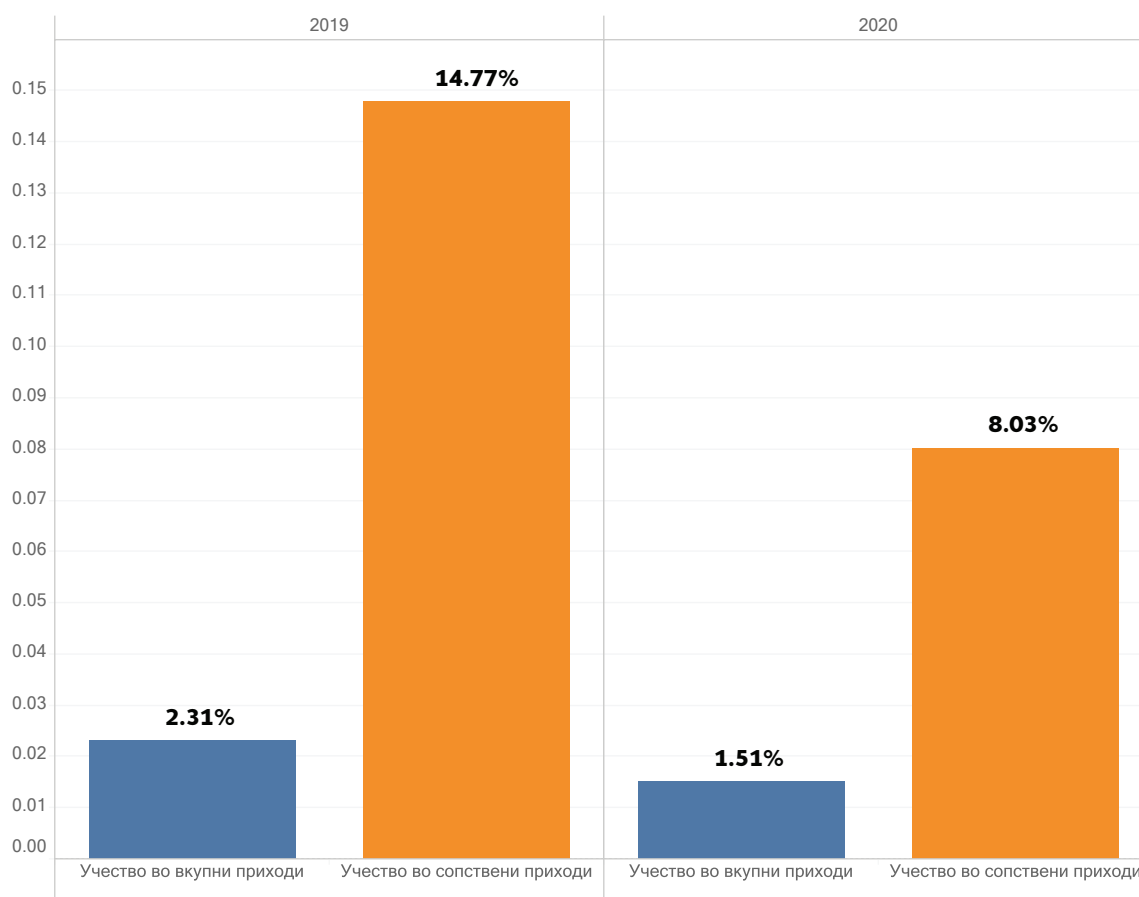


Извор: Завршна сметка на Општина Крушево

3.3 УЛОГА НА ПАРАФИСКАЛНИТЕ ДАВАЧКИ

Додека одреден фокус е ставен на транспарентноста на расходите, целосно се игнорира транспарентноста на приходната страна, особено донесувањето и наплатата на парафискалните давачки, како значајни извори од сопствени приходи на ЕЛС. Програмата за економски реформи 2022 – 2024¹⁰ година ја идентификуваше потребата за консолидирање на парафискалните давачки како мерка за структурни реформи. Во овој контекст, Општина Крушево собира умерен износ средства преку парафискални давачки. Во 2019 година, учеството на парафискалните давачки во вкупните приходи изнесува 2,31 процента, додека учеството во приходите од сопствени извори 14,77 проценти (графикон 15). Зголеменото финансирање од сопствени извори во текот на пандемијата го намали учеството на парафискалните давачки во сопствените приходи на осум проценти, додека учеството во вкупните приходи падна на 1,5 процент.

Графикон 15: Учество на парафискалните давачки во вкупните приходи и во приходите од сопствени извори

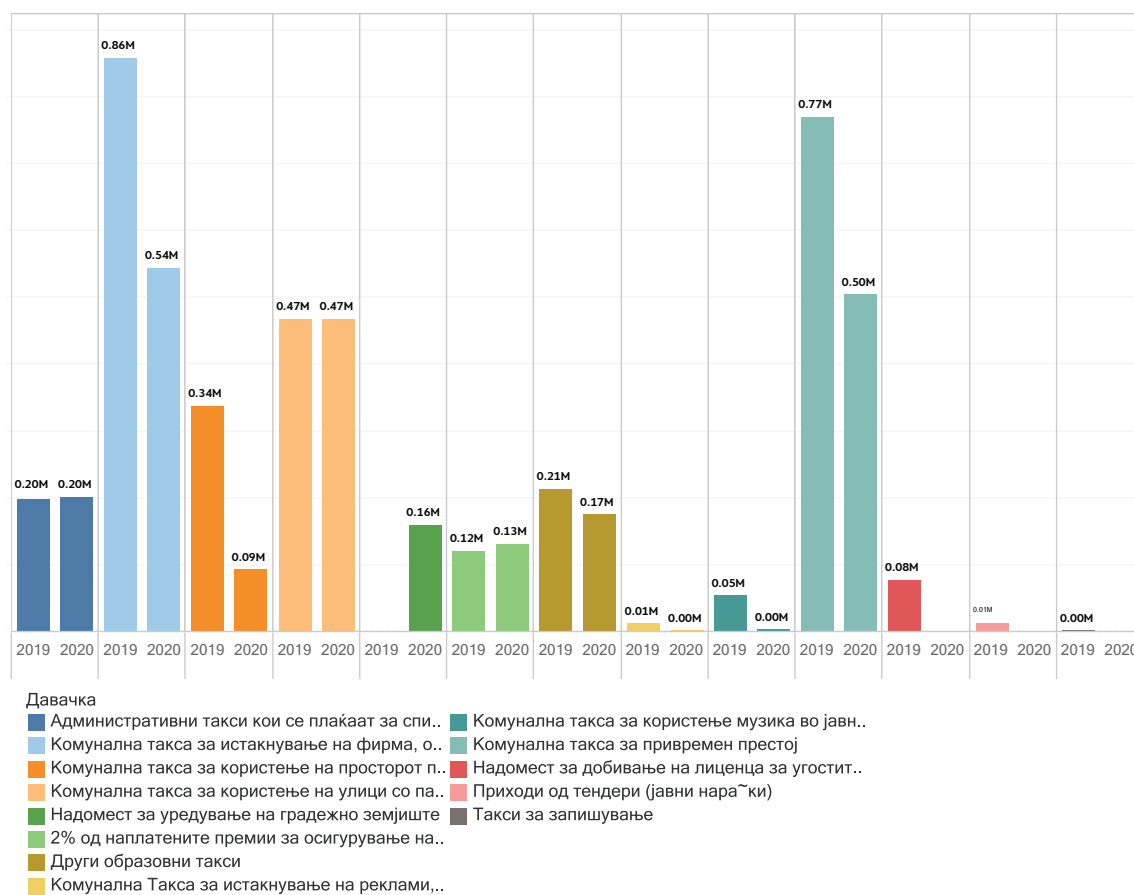


Извор: Завршна сметка на Општина Крушево

¹⁰ Достапна на https://finance.gov.mk/wp-content/uploads/2022/01/ERP-2022-2024_MKD.pdf?x_tr_sl=mk&x_tr_tl=en&x_tr_hl=en-US&x_tr_pto=wapp

Графикон 16 ја покажува деталната структура на парафискалните давачки. Во 2019 година 67 проценти од парафискалните давачки се состојат од три ставки: комунална такса за истакнување фирма, комунална такса за користење улици и комунална такса за привремен престој. Приходите од комунална такса за истакнување фирма значајно опаѓаат во текот на пандемијата од 860 на 540 илјади денари. Слично, комуналните такси за привремен престој се намалуваат од 770 илјади на 500 илјади денари во текот на пандемијата, додека комуналните такси за користење улици остануваат исти, на ниво од 470 илјади денари. Исто така, ставката надомест за уредување градежно земјиште се јавува во текот на пандемијата на ниво од 160 илјади денари, иако во 2019 година не беа собрани приходи од истата давачка. Иако парафискалните давачки имаат ограничена улога во финансирањето на Општината, нивното значење доаѓа до израз во текот на кризи и неповолни економски услови.

Графикон 16: Структура на парафискалните давачки 2019-2020 година



Извор: Завршна сметка на Општина

Табела 1, прави преглед на парафискалните давачки во Општина Крушево. Колона еден ги наведува парафискалните давачки; колона два, три и четири прикажуваат колкави се приходите на Општината за дадената давачка во 2020 година, колкаво е учеството во вкупните приходи на Општината и учество во сопствени приходи; колона пет ја претставува перцепцијата на компаниите за оптовареност од конкретната давачка; колона шест дава приказ дали приходите се користат за наменски цели или за сопствени приходи на Општината; и колона седум дава насока за постигнување оптимум.

Табела 1: Парафискални давачки, перцепција за товар и насоки за постигнување оптимум

Назив	Вкупен приход за Општината, во денари	Учество во вкупни приходи	Учество во сопствени приходи	Перцепција за товар	Сопствени приходи/ Наменска употреба	Постигнување оптимум
Комунална такса за привремен престој	503.752	0,33 %	1,77 %		Наменски	
Комунална такса за истакнување фирма, односно назив на деловна просторија	543.350	0,36 %	1,91 %	Најчесто застапена и умерено голем товар	Сопствен	1. Да се намали износот 2. Да се усогласи според прометот на компанијата 3. Дигитализација на поднесокот
Комунална такса за користење улици со патнички, товарни, моторни возила, автобуси, специјални возила и мотоцикли, што се плаќа при регистрација на возилата	467.551	0,31 %	1,65 %		Наменски	Да се продолжи со / и да се зголеми наменското користење за улици
Комунална такса за користење на просторот пред деловни простории за вршење дејност	92.440	0,06 %	0,33 %		Сопствен	1. Дигитализација на поднесокот 2. Да се приспособи тарифата според локацијата на просторот
Комунална такса за истакнување реклами и објави	1.300	0,00 %	0,00 %		Сопствен	Дигитализација на поднесокот
Комунална такса за користење музика во јавни локации	4.000	0,00 %	0,01 %		Сопствен	Дигитализација на поднесокот

Надомест за уредување градежно земјиште	159.621	0,11 %	0,56 %		Сопствен	Да се зголеми наменското користење на приходите за еколошки цели, одржување и уредување на јавните површини
Надомест за добивање лиценца за угостителска дејност во ноќен бар, кабаре, диско клуб и диско клуб на отворен простор		0,00 %	0,00 %		Сопствен	Дигитализација на поднесокот
Административни такси што се плаќаат за списите и дејствата кај органите на Општината	201.930	0,13 %	0,71 %	Административен товар	Сопствен	Дигитализација на поднесокот
Такси за запишување		0,00 %	0,00 %		Наменски	
Други образовни такси	174.252	0,12 %	0,61 %	Административен товар	Сопствен	Дигитализација на поднесокот
Приходи од тендери (јавни нарачки)		0,00 %	0,00 %	Административен товар	Сопствен	Дигитализација на поднесокот
2 % од наплатените премии за осигурување на моторни возила (каска) и осигурување од одговорност од употреба на моторните возила	130.591	0,09 %	0,46 %	Административен товар	Сопствен	Дигитализација на поднесокот

Извор: Завршна сметка на Општина Крушево за 2020 година; сироведена анкета и фокусни групи со компании; пресметка на авторите.

Резултатите покажаа дека административниот товар на компаниите е релативно поголем товар, во споредба со финансискиот товар. Во административниот товар се опфатени: времето потребно за усогласување / администрирање со ПФД; време потрошено за подготовка на документација; време потрошено за поднесок и комуницирање со службениците; и време потрошено за корекции. Оттука, дигитализацијата на услугите преку електронски поднесок и администрирање е приоритет. Компаниите сметаат дека е потребно да се зголеми информирањето на компаниите (преку интернет-страницата и на друг начин), особено за придобивките за нивниот бизнис и за обврските за локалните давачки.

Во поглед на перцепцијата за товар за специфични давачки, компаниите ја наведуваат фирмарината, како најчеста парафискална давачка. Компаниите се соочуваат со нелојална конкуренција од нерегистрирани вршители на туристичка дејност, кои не ја плаќаат туристичката такса и нудат поевтини услуги. Клучни барања на компаниите се забрзување и дигитализирање на административниот процес во Општината, како и поддршка на локалниот туристички бизнис со цел привлекување повеќе туристи.

Од аспект на наменското користење на приходите (делумно или целосно), освен кај давачките за: такса за привремен престој, комунална такса за користење улици и уредување градежно земјиште; кај другите давачки приходите се користат како сопствени приходи на Општината, без специфична намена. Кај давачките за уредување градежно земјиште, приходите од оваа давачка се користат за реализирање на програмата за уредување градежно земјиште на Општината (за изградба на објекти на комунална инфраструктура заради непречен пристап до градежна парцела од јавен пат, поставување водоводна, фекална и атмосферска канализација и др. инсталација со приклучоци до градежна парцела). Кај таксата за привремен престој, според законот, средствата се наменети за општа туристичка пропаганда и информативна дејност и за подобрување на условите за престој на туристите и се користат според посебно донесени програми од Владата и од Советот на Општината. Кај комуналната такса за користење улици, средствата се користат за подобрување на патната инфраструктура, што е позитивен пример. Во таа насока, потребно е да се продолжи практиката на наменско искористување на средствата и да се зголемат противуслугите на Општината за наплатените локални давачки.

Постигнувањето оптимум на парафискалните давачки во Општина Крушево е детално наведено во последната колона од табела 1. Потребно е

- Унапредување на дигитализацијата на поднесокот на барањата и нивно администрирање;
- Зголемување на наменското користење на примените приходи за намената за која се уплатени давачките;
- Намалување на фирмарината и нејзино приспособување според големината на прометот на компанијата;
- Пропорционално приспособување на давачките на големината и на локацијата на компанијата.

4. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Економската активност во Крушево забележува чести осцилации без континуирана и значајна нагорна динамика во изминатата декада. Додадената бруто-вредност по жител го достигнува својот максимум во 2014 година, кога изнесува 175 илјади денари по жител и по надолната тенденција во 2017 година, БДВ по жител до 2019 година успева да се врати блиску до максимумот од 2014 година. Во поглед на секторската распределба на додадената бруто-вредност, во Крушево доминира преработувачката индустрија надополнета со традиционалните сектори како што се рударство и вадење камен и снабдување со електрична енергија, гас, пареа и вода. Втор позначаен сектор се услужните дејности поврзани со трговија, транспорт и сместување, кој заедно со доминантниот сектор придонесува со 57 проценти кон вкупната БДВ во 2019 година.

Покрај генералното ниво на активна транспарентност, Општина Крушево покажува умерено ниво на буџетска транспарентност. Завршната сметка на Општината (на трицифрено ниво) за периодот 2017-2020 година е достапна за јавноста. Исто така, Општината објавува план на буџет, серија буџет и завршни сметки на подетално (шестцифрено) ниво за периодот 2018-2020 година. Како и сите општини во Северна Македонија, Крушево се финансира од централниот буџет и од сопствени средства собрани преку различни даночни и неданочни основи или зајмувања. Во структурата на приходите 85,5 проценти од вкупните приходи на општината се по основа на донации и трансфери. Трансферите од централна власт континуирано се зголемуваат по 2017 година и ја прават Општина Крушево една од позависните општини во Северна Македонија. Во рамките на расходната структура на завршната сметка, генерално, Општина Крушево алоцира 97 проценти од средствата во три категории: плати и надомест, капитални инвестиции и стока и услуги. Платите и надоместите заземаат доминантно место (59,4 проценти во 2019 година) и континуирано растат за периодот 2017-2020 година. Стоката и услугите се втора категорија по големина во завршните сметки, со учество од 25,4 проценти во вкупните расходи во 2019 година. Капиталните расходи, како трета категорија по големина, растат за повеќе од трипати во 2019 година, што резултира во ниво од 16,8 милиони денари (12,4 проценти) и во ниво од 27,6 милиони денари во пандемиската 2020 година.

Парафискалните давачки се значајни и од аспект на прибирање сопствени извори на средства, но и од аспект на оптовареност на компаниите и генерирање поконкурентна бизнис околина. Општина Крушево собира умерен износ на средства преку парафискални давачки. Во 2019 година, учеството на парафискалните давачки во вкупните приходи изнесува 2,31 проценти, додека учеството во приходите од сопствени извори 14,77 проценти. Во 2019 година 67 проценти од парафискалните давачки се состојат од три ставки: комунална такса за истакнување фирма, комунална такса за користење улици и комунална такса за привремен престој. Резултатите покажаа дека административниот товар на компаниите е релативно поголем товар, во споредба со финансискиот товар. Во административниот товар

се опфатени: времето потребно за усогласување / администрирање со ПФД; време потрошено за подготовка на документација; време потрошено за поднесок и комуницирање со службениците; и време потрошено за корекции. Оттука, дигитализацијата на услугите преку електронски поднесок и администрирање е приоритет. Компаниите сметаат дека е потребно да се зголеми информирањето на компаниите (преку интернет-страницата и на друг начин), особено за придобивките за нивниот бизнис и за обврските за локалните давачки.

Препораките за Општина Крушево, за унапредување на финансиската транспарентност и оптимизација на парафискалните давачки се следни:

- Планот за буџет и завршните сметки да се објават за подолг временски период;
- Општината да ги објавува планот за буџет и завршните сметки на шест цифрено ниво, во формат лесен за обработка на податоци;
- Да се подобри структурата на трошење на средствата, во корист на развојната компонента;
- Да се зголеми самоодржливоста на Општината, во финансирање на платите и трошоците за стоки и услуги во мера на капацитетот за прибирање сопствени приходи;
- За постигнувањето оптимум на парафискалните давачки во Општина Крушево потребно е:
 - Унапредување на дигитализацијата на поднесокот на барањата и нивно администрирање;
 - Зголемување на наменското користење на примените приходи за намената за која се уплатени давачките, со фокус на: комунална такса за користење улици со патнички, товарни, моторни возила, автобуси, специјални возила и мотоцикли, што се плаќа при регистрација на возилата; надомест за уредување градежно земјиште;
 - Намалување на фирмарината и нејзино приспособување според големината на прометот на компанијата;
 - Пропорционално приспособување на давачките на големината и на локацијата на компанијата.

